

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 5ης Απριλίου 2016 *

«Προδικαστική παραπομπή — Δημόσιες συμβάσεις υπηρεσιών — Οδηγία 89/665/ΕΟΚ — Άρθρο 1, παράγραφοι 1 και 3 — Διαδικασίες προσφυγής — Προσφυγή ακυρώσεως κατά αποφάσεως περί αναθέσεως δημόσιας συμβάσεως την οποία ασκεί προσφέρων του οποίου η προσφορά δεν επελέγη — Αντίθετη προσφυγή του αναδόχου — Εθνικός νομολογιακός κανόνας κατά τον οποίο επιβάλλεται η προηγούμενη εξέταση της αντίθετης προσφυγής και, εφόσον αυτή κριθεί βάσιμη, η απόρριψη ως απαράδεκτης της κύριας προσφυγής χωρίς εξέταση της ουσίας — Συμβατό με το δίκαιο της Ένωσης — Άρθρο 267 ΣΛΕΕ — Αρχή της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης — Νομική αρχή που έχει διατυπωθεί με απόφαση της ολομέλειας του ανώτατου διοικητικού δικαστηρίου κράτους μέλους — Εθνική ρύθμιση που προβλέπει τον δεσμευτικό χαρακτήρα της αποφάσεως αυτής για τα τμήματα του εν λόγω δικαστηρίου — Υποχρέωση του τμήματος που επιλαμβάνεται ζητήματος σχετικού με το δίκαιο της Ένωσης, σε περίπτωση διαφωνίας με την απόφαση της ολομέλειας, να παραπέμπει το ζήτημα σε αυτή — Ευχέρεια ή υποχρέωση του τμήματος να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο»

Στην υπόθεση C-689/13,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana (συμβούλιο διοικητικής δικαιοσύνης της περιφέρειας της Σικελίας, Ιταλία) με απόφαση της 26ης Σεπτεμβρίου 2013, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 24 Δεκεμβρίου 2013, στο πλαίσιο της δίκης

Puligenica Facility Esco SpA (PFE)

κατά

Airgest SpA,

παρισταμένων των:

Gestione Servizi Ambientali Srl (GSA),

Zenith Services Group Srl (ZS),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους K. Lenaerts, Πρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič, T. von Danwitz, J. L. da Cruz Vilaça, D. Šváby και F. Biltgen, προέδρους τμήματος, A. Rosas, E. Juhász (εισηγητή), A. Borg Barthet, J. Malenovský, J.-C. Bonichot, C. Vajda, S. Rodin και K. Jürimäe, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: M. Wathelet

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

γραμματέας: I. Illéssy, στη συνέχεια V. Giacobbo-Peyronnel, υπάλληλοι διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 11ης Μαρτίου 2015,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Puligienica Facility Esco SpA (PFE), εκπροσωπούμενη από τον U. Ilardo, avvocato,
- οι Gestione Servizi Ambientali Srl (GSA) και Zenith Services Group Srl (ZS), εκπροσωπούμενες από τους D. Gentile και D. Galli, avvocati,
- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον S. Varone, avvocato dello Stato,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την D. Recchia και τον A. Tokár,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 23ης Απριλίου 2015,

λαμβάνοντας υπόψη τη διάταξη περί επαναλήψεως της προφορικής διαδικασίας, της 16ης Ιουλίου 2015, και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 15ης Σεπτεμβρίου 2015,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

- η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την G. Palmieri, επικουρούμενη από τον S. Varone, avvocato dello Stato,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την M. Bulterman και τον J. Langer,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον B. Majczyna,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από την D. Recchia και τον A. Tokár,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις συμπληρωματικές προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 15ης Οκτωβρίου 2015,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων (ΕΕ L 395, σ. 33), όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2007 (ΕΕ L 335, σ. 31, στο εξής: οδηγία 89/665), του άρθρου 267 ΣΛΕΕ καθώς και των αρχών της υπεροχής και της αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης.
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ της Puligienica Facility Esco SpA (PFE) (στο εξής: PFE) και της Airgest SpA (στο εξής: Airgest), με αντικείμενο τη νομιμότητα της αναθέσεως από τη δεύτερη δημόσιας συμβάσεως υπηρεσιών στην Gestione Servizi Ambientali Srl (GSA) (στο εξής: GSA) και στην Zenith Services Group (ZS).

Το νομικό πλαίσιο

Το δίκαιο της Ένωσης

- 3 Το άρθρο 1 της οδηγίας 89/665, που επιγράφεται «Πεδίο εφαρμογής και διαθεσιμότητα των διαδικασιών προσφυγής», ορίζει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται στις συμβάσεις στις οποίες αναφέρεται η οδηγία 2004/18/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 31ης Μαρτίου 2004, περί συντονισμού των διαδικασιών σύναψης δημόσιων συμβάσεων έργων, προμηθειών και υπηρεσιών [(EE L 134, σ. 114)], εκτός εάν οι εν λόγω συμβάσεις εξαιρούνται κατ' εφαρμογή των άρθρων 10 έως 18 της ανωτέρω οδηγίας.

Οι συμβάσεις κατά την έννοια της παρούσας οδηγίας περιλαμβάνουν τις δημόσιες συμβάσεις, τις συμφωνίες-πλαίσιο, τις συμβάσεις παραχώρησης δημόσιων έργων και τα δυναμικά συστήματα αγορών.

Τα κράτη μέλη λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα ώστε, όσον αφορά τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας [2004/18], οι αποφάσεις που λαμβάνουν οι αναθέτουσες αρχές να υπόκεινται στην άσκηση αποτελεσματικών και, ιδίως, όσο το δυνατόν ταχύτερων προσφυγών, υπό τις προϋποθέσεις που θέτουν τα άρθρα 2 έως 2στ της παρούσας οδηγίας, λόγω του ότι οι αποφάσεις αυτές έχουν ληφθεί κατά παράβαση της κοινοτικής νομοθεσίας περί δημοσίων συμβάσεων ή των εθνικών κανόνων που μεταφέρουν την εν λόγω νομοθεσία.

[...]

3. Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε οι διαδικασίες προσφυγής να είναι διαθέσιμες, σύμφωνα με τους κανόνες που είναι δυνατό να θεσπίζουν τα κράτη μέλη, τουλάχιστον σε οιοδήποτε πρόσωπο έχει ή είχε συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και το οποίο υπέστη ή ενδέχεται να υποστεί ζημία από εικαζόμενη παράβαση.

[...]»

- 4 Το άρθρο 2, παράγραφος 1, της οδηγίας αυτής προβλέπει τα ακόλουθα:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε τα μέτρα που λαμβάνονται όσον αφορά τις διαδικασίες προσφυγής που ορίζονται στο άρθρο 1 να προβλέπουν τις αναγκαίες εξουσίες προκειμένου:

[...]

β) να ακυρώσουν ή να διασφαλίσουν την ακύρωση των παράνομων αποφάσεων [...]

[...]».

Το ιταλικό δίκαιο

- 5 Το Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana (συμβούλιο διοικητικής δικαιοσύνης της περιφέρειας της Σικελίας) ιδρύθηκε με το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 654, σχετικά με τους κανόνες ασκήσεως, στην περιφέρεια της Σικελίας, των καθηκόντων του Συμβουλίου της Επικρατείας (decreto legislativo n. 654 — Norme per l'esercizio nella Regione siciliana delle funzioni spettanti al Consiglio di Stato), της 6ης Μαΐου 1948 (*GURI* αριθ. 135, της 12ης Ιουνίου 1948). Ασκεί εντός της περιφέρειας αυτής τα ίδια γνωμοδοτικά και δικαιοδοτικά καθήκοντα με αυτά του Consiglio di Stato (Συμβουλίου της Επικρατείας).

- 6 Με το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 104, σχετικά με τη θέση σε εφαρμογή του άρθρου 44 του νόμου αριθ. 69 της 18ης Ιουνίου 2009, περί εξουσιοδότησεως προς την Κυβέρνηση να αναδιοργανώσει τη διοικητική δικονομία (decreto legislativo n. 104 — Attuazione dell'articolo 44 della legge 18 giugno 2009, n. 69, recante delega al governo per il riordino del processo amministrativo), της 2ας Ιουλίου 2010 (τακτικό συμπλήρωμα στην *GURI* αριθ. 156, της 7ης Ιουλίου 2010), θεσπίστηκε ο κώδικας διοικητικής δικονομίας.
- 7 Το άρθρο 6 του κώδικα αυτού ορίζει τα εξής:
- «1. Το Consiglio di Stato είναι το διοικητικό δικαστήριο που αποφαινεται σε τελευταίο βαθμό.
- [...]
6. Τα ένδικα μέσα κατά των αποφάσεων του Tribunale amministrativo regionale della Sicilia [(περιφερειακού διοικητικού δικαστηρίου της Σικελίας)] ασκούνται ενώπιον του Consiglio di Giustizia amministrativa per la Regione siciliana, τηρουμένων των διατάξεων του ειδικού καθεστώτος και των αντίστοιχων διατάξεων εφαρμογής.»
- 8 Το άρθρο 42 του εν λόγω κώδικα ορίζει, στην παράγραφο 1, τα εξής:
- «Οι καθών η προσφυγή και οι ορισμένοι άμεσα ενδιαφερόμενοι μπορούν, με αντίθετη προσφυγή, να υποβάλουν αιτήματα στηριζόμενα σε συμφέρον το οποίο συνδέεται με το αίτημα που έχει διατυπωθεί με την κύρια προσφυγή.»
- 9 Το άρθρο 99 του ίδιου κώδικα έχει ως ακολούθως:
- «1. Αν το τμήμα στο οποίο έχει ανατεθεί η εκδίκαση του ενδίκου μέσου διαπιστώσει ότι το νομικό ζήτημα που του υποβλήθηκε προς εξέταση οδήγησε ή μπορεί να οδηγήσει στην έκδοση αντίθετων αποφάσεων, δύναται να παραπέμψει την εκδίκαση του ενδίκου μέσου στην ολομέλεια, με διάταξη που εκδίδει μετά από αίτημα των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως. Η ολομέλεια δύναται, αν το κρίνει σκόπιμο, να αναπέμψει την υπόθεση στο τμήμα.
2. Πριν την έκδοση αποφάσεως, ο πρόεδρος του Consiglio di Stato δύναται, μετά από αίτημα των διαδίκων ή αυτεπαγγέλτως, να αναθέσει στην ολομέλεια την εκδίκαση οποιουδήποτε ενδίκου μέσου προκειμένου να αποφανθεί εκείνη επί των ζητημάτων αρχής μείζονος σημασίας ή να άρει την οφειλόμενη στην έκδοση αντίθετων αποφάσεων αμφισβήτηση.
3. Αν το τμήμα στο οποίο έχει ανατεθεί η εκδίκαση του ενδίκου μέσου κρίνει ότι διαφωνεί με νομική αρχή την οποία έχει διατυπώσει η ολομέλεια, παραπέμπει με αιτιολογημένη διάταξη την υπόθεση στην ολομέλεια.
4. Η ολομέλεια αποφαινεται επί του συνόλου της διαφοράς, εκτός εάν αποφασίσει να διατυπώσει κρίση ως προς την οικεία νομική αρχή και να αναπέμψει κατά τα λοιπά την υπόθεση προς κρίση στο παραπέμπον τμήμα.
5. Αν κρίνει ότι το ζήτημα είναι ιδιαιτέρως σημαντικό, η ολομέλεια δύναται εν πάση περιπτώσει να διακηρύξει τη νομική αρχή υπέρ του νόμου, ακόμη και αν απορρίψει το ένδικο μέσο ως αβάσιμο ή ως απαράδεκτο ή δεχθεί δικονομική ένσταση ή κηρύξει την περάτωση της δίκης. Στην περίπτωση αυτή, η απόφαση της ολομέλειας δεν παράγει αποτελέσματα επί του προσβαλλόμενου μέτρου.»

10 Κατά το άρθρο 100 του κώδικα διοικητικής δικονομίας:

«Οι αποφάσεις των περιφερειακών διοικητικών δικαστηρίων υπόκεινται σε ένδικα μέσα ενώπιον του Consiglio di Stato, υπό την επιφύλαξη της αρμοδιότητας του Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana επί ενδίκων μέσων ασκούμενων κατά των αποφάσεων του Tribunale amministrativo regionale della Sicilia.»

- 11 Το νομοθετικό διάταγμα αριθ. 373, σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του ειδικού καθεστώτος της περιφέρειας της Σικελίας όσον αφορά την άσκηση, εντός της εν λόγω περιφέρειας, των καθηκόντων του Consiglio di Stato (decreto legislativo n. 373 — Norme di attuazione dello Statuto speciale della Regione siciliana concernenti l'esercizio nella regione delle funzioni spettanti al Consiglio di Stato), της 24ης Δεκεμβρίου 2003 (*GURI* αριθ. 10, της 14ης Ιανουαρίου 2004, σ. 4), ορίζει, στο άρθρο 1, παράγραφος 2, ότι τα τμήματα του Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana λειτουργούν ως διακριτά τμήματα του Consiglio di Stato και, στο άρθρο 4, παράγραφος 3, ότι, όσον αφορά τα δικαιοδοτικά του καθήκοντα, το Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana επιλαμβάνεται, σε δεύτερο βαθμό, των εφέσεων κατά των αποφάσεων του Tribunale amministrativo regionale della Sicilia.

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 12 Στις 18 Ιανουαρίου 2012 η Airgest, εταιρία επιφορτισμένη με τη διαχείριση του πολιτικού αερολιμένα Trapani Birgi (Ιταλία), δημοσίευσε προκήρυξη ανοικτού διαγωνισμού με αντικείμενο την ανάθεση της υπηρεσίας καθαρισμού και συντηρήσεως των χώρων πρασίνου του εν λόγω αερολιμένα για περίοδο τριών ετών. Η αξία της συμβάσεως αυτής, εκτός φόρου προστιθέμενης αξίας, ήταν 1 995 496,35 ευρώ και το προβλεπόμενο κριτήριο αναθέσεως εκείνο της πλέον συμφέρουσας από οικονομικής απόψεως προσφοράς. Με την από 22 Μαΐου 2012 απόφαση περί οριστικής αναθέσεως, η σύμβαση ανατέθηκε στην προσωρινή ένωση επιχειρήσεων που αποτελούνταν από την GSA και την Zenith Services Group Srl (ZS).
- 13 Η PFE, η οποία μετέσχε στον διαγωνισμό και κατετάγη στη δεύτερη θέση, άσκησε προσφυγή ενώπιον του Tribunale amministrativo regionale della Sicilia, ζητώντας, μεταξύ άλλων, να ακυρωθεί η απόφαση περί αναθέσεως και, κατά συνέπεια, να της ανατεθούν οι επίμαχες υπηρεσίες και να συναφθεί η οικεία σύμβαση με την ίδια. Οι λοιποί προσφέροντες δεν προσέβαλαν την προαναφερθείσα απόφαση περί αναθέσεως.
- 14 Η GSA, επικεφαλής της προσωρινής ενώσεως επιχειρήσεων στην οποία ανατέθηκε η σύμβαση, απέκτησε την ιδιότητα του διαδίκου κατόπιν ασκήσεως αντίθετης προσφυγής με την οποία υποστήριξε ότι η PFE δεν είχε έννομο συμφέρον για την εκδίκαση της προσφυγής της, διότι δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις συμμετοχής στον διαγωνισμό και, ως εκ τούτου, έπρεπε να αποκλειστεί από τη διαδικασία για τη σύναψη της συμβάσεως. Το Tribunale amministrativo regionale della Sicilia εξέτασε τα επιχειρήματα των δύο διαδίκων και δέχθηκε τις δύο προσφυγές. Κατόπιν της αποφάσεως αυτής, η Airgest, ως αναθέτουσα αρχή, απέκλεισε τις δύο προσφεύγουσες καθώς και όλους τους προσφέροντες που είχαν περιληφθεί αρχικώς στον πίνακα κατατάξεως, με την αιτιολογία ότι οι προσφορές τους δεν ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις των τευχών του διαγωνισμού. Οι λοιποί αυτοί προσφέροντες δεν είχαν ασκήσει προσφυγή κατά της αποφάσεως περί αναθέσεως των υπηρεσιών. Κατόπιν τούτου, κινήθηκε διαδικασία με διαπραγμάτευση για την ανάθεση των επίμαχων υπηρεσιών.
- 15 Η PFE άσκησε έφεση κατά της αποφάσεως του Tribunale amministrativo regionale della Sicilia ενώπιον του Consiglio di giustizia amministrativa per la Regione siciliana. Η δε GSA άσκησε ενώπιον του ίδιου δικαστηρίου αντέφεση, προβάλλοντας μεταξύ άλλων ότι το Tribunale amministrativo regionale della Sicilia, κατά την εξέταση των λόγων της κύριας προσφυγής, δεν τήρησε τις αρχές σχετικά με τη σειρά εξετάσεως των προσφυγών, οι οποίες έχουν καθοριστεί με την απόφαση αριθ. 4, της 7ης Απριλίου 2011, της ολομέλειας του Consiglio di Stato. Σύμφωνα με την απόφαση αυτή, σε

περίπτωση ασκήσεως αντίθετης προσφυγής με την οποία αμφισβητείται το βάσιμο της κύριας προσφυγής, η αντίθετη προσφυγή πρέπει να εξετάζεται κατά προτεραιότητα, πριν την κύρια προσφυγή. Στην εθνική έννομη τάξη, μια τέτοια προσφυγή χαρακτηρίζεται ως συνεπαγόμενη «αποκλεισμό» ή «εξουδετέρωση» διότι, σε περίπτωση αμφισβήτησεως του βασίμου της προσφυγής αυτής, το επιληφθέν δικαστήριο πρέπει να κηρύξει την κύρια προσφυγή απαράδεκτη χωρίς να την εξετάσει επί της ουσίας.

- 16 Το αιτούν δικαστήριο παρατηρεί ότι το Δικαστήριο, με την απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448), η οποία δημοσιεύθηκε μετά την προαναφερθείσα απόφαση της ολομέλειας του *Consiglio di Stato*, έκρινε ότι το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/665 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται στις αρχές που έχουν καθιερωθεί με την εν λόγω απόφαση και οι οποίες εκτίθενται στην προηγούμενη σκέψη. Η υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448) αφορούσε δύο προσφέροντες τους οποίους η αναθέτουσα αρχή είχε επιλέξει και καλέσει να υποβάλουν προσφορές. Κατόπιν ασκήσεως προσφυγής από τον προσφέροντα του οποίου η προσφορά δεν επελέγη, ο ανάδοχος άσκησε αντίθετη προσφυγή, υποστηρίζοντας ότι η απορριφθείσα προσφορά έπρεπε να είχε αποκλειστεί, διότι δεν πληρούσε μία από τις ελάχιστες προϋποθέσεις που προέβλεπε η συγγραφή υποχρεώσεων.
- 17 Το αιτούν δικαστήριο διερωτάται, κατά πρώτο λόγο, αν η ερμηνεία στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448) ισχύει και για την κρινόμενη υπόθεση, δεδομένου ότι, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η εν λόγω απόφαση, οι επιχειρήσεις που είχαν υποβάλει προσφορές ήταν δύο και είχαν αμφότερες αντικρουόμενα συμφέροντα στο πλαίσιο της κύριας προσφυγής ακυρώσεως που άσκησε η επιχείρηση της οποίας η προσφορά δεν επελέγη και της αντίθετης προσφυγής που άσκησε η ανάδοχος επιχείρηση, ενώ, στην υπόθεση της κύριας δίκης, ο αριθμός των επιχειρήσεων που υπέβαλαν προσφορές ήταν μεγαλύτερος των δύο, έστω και αν δύο μόνο από αυτές άσκησαν προσφυγή.
- 18 Κατά δεύτερο λόγο, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι, κατά το άρθρο 1, παράγραφος 2, του νομοθετικού διατάγματος αριθ. 373, της 24ης Δεκεμβρίου 2003, σχετικά με τους κανόνες εφαρμογής του ειδικού καθεστώτος της περιφέρειας της Σικελίας όσον αφορά την άσκηση, εντός της εν λόγω περιφέρειας, των καθηκόντων του *Consiglio di Stato*, αποτελεί τμήμα του *Consiglio di Stato* και ότι, ως τέτοιο, είναι δικαιοδοτικό όργανο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα του εσωτερικού δικαίου κατά την έννοια του άρθρου 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ. Πάντως, δυνάμει του δικονομικού κανόνα του άρθρου 99, παράγραφος 3, του κώδικα διοικητικής δικονομίας, το τμήμα αυτό υποχρεούται να εφαρμόζει τις νομικές αρχές που έχει διακηρύξει η ολομέλεια του *Consiglio di Stato*, ακόμη και επί ζητημάτων που άπτονται της ερμηνείας και της εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης, υπό την επιφύλαξη της δυνατότητας του τμήματος, εφόσον προτίθεται να αποκλίνει από τις εν λόγω αρχές, να παραπέμψει το επίμαχο ζήτημα στην ολομέλεια, προκειμένου να ζητήσει τη μεταστροφή της νομολογίας.
- 19 Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει συναφώς τις αντικρουόμενες πτυχές της αποφάσεως αριθ. 4 της ολομέλειας του *Consiglio di Stato*, της 7ης Απριλίου 2011, και της αποφάσεως *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448), υποστηρίζοντας ότι η διαδικαστική υποχρέωση που περιγράφηκε στην προηγούμενη σκέψη, σε περίπτωση που γινόταν δεκτό ότι εφαρμόζεται και επί ζητημάτων που άπτονται του δικαίου της Ένωσης, θα ήταν αντίθετη προς την αποκλειστική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου να αποφαινεται επί της ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης και προς την υποχρέωση όλων των δικαιοδοτικών οργάνων των κρατών μελών, των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, να υποβάλλουν αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, οσάκις ανακύπτουν ζητήματα ερμηνείας του δικαίου αυτού.

20 Υπό τις συνθήκες αυτές, το Consiglio di giustizia amministrativa per la regione Siciliana αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Μπορούν οι αρχές τις οποίες έθεσε το Δικαστήριο με την απόφαση Fastweb [(C-100/12, EU:C:2013:448)], υπό το πρίσμα των συγκεκριμένων πραγματικών περιστατικών της υποθέσεως η οποία αποτελούσε το αντικείμενο της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως και στην οποία οι επιχειρήσεις που μετείχαν στη διαδικασία αναθέσεως δημόσιας συμβάσεως ήταν μόνο δύο, να εφαρμοστούν επίσης, λόγω της ουσιαστικής ομοιότητας των κρινόμενων περιπτώσεων, στην υπόθεση που έχει αχθεί ενώπιον του Consiglio, στην οποία, μολονότι έγιναν δεκτές να μετάσχουν στη διαδικασία του διαγωνισμού περισσότερες από δύο επιχειρήσεις, αποκλείστηκαν όλες από την αναθέτουσα αρχή, χωρίς να προκύπτει ότι κατά του αποκλεισμού αυτού έβαλαν άλλες επιχειρήσεις, πλην των διαδίκων της παρούσας δίκης, ούτως ώστε η διαφορά την οποία καλείται να κρίνει το αιτούν δικαστήριο να αφορά εν τοις πράγμασι δύο μόνον επιχειρήσεις;

2) Στο πλαίσιο των ζητημάτων που μπορούν να επιλυθούν με εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, αντίκειται, προς την ερμηνεία του εν λόγω δικαίου, και ειδικότερα προς το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, το άρθρο 99, παράγραφος 3, του κώδικα διοικητικής δικονομίας, κατά το μέτρο που η εν λόγω διάταξη προβλέπει τη δεσμευτικότητα, για όλα τα τμήματα και τους δικαστικούς σχηματισμούς του Consiglio di Stato, κάθε νομικής αρχής διατυπωθείσας από την ολομέλεια, ακόμα και αν προκύπτει σαφέστατα ότι η ολομέλεια έχει διατυπώσει, ή θα μπορούσε να διατυπώσει, αρχή που είναι αντίθετη ή ασυμβίβαστη προς το δίκαιο της Ένωσης;

— Υποχρεούται το επιληφθέν της υποθέσεως τμήμα ή δικαστικός σχηματισμός του Consiglio di Stato, σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς τη συμφωνία ή τη συμβατότητα διατυπωθείσας από την ολομέλεια νομικής αρχής με το δίκαιο της Ένωσης, να παραπέμψει με αιτιολογημένη διάταξη την υπόθεση στην ολομέλεια, ενδεχομένως πριν από την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο, προκειμένου να επιβεβαιωθεί ότι η επίμαχη νομική αρχή είναι σύμφωνη και συμβατή με το δίκαιο της Ένωσης, ή, αντιθέτως, το τμήμα ή ο δικαστικός σχηματισμός του Consiglio di Stato μπορεί, ή μάλλον υποχρεούται, ως εθνικό δικαστήριο οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, να υποβάλει αυτοτελώς, ως κοινό δικαστήριο όσον αφορά την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, προδικαστικό ερώτημα στο Δικαστήριο σχετικά με την ορθή εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης;

— Αν στο προηγούμενο [σκέλος] του ερωτήματος δοθεί απάντηση υπό την έννοια ότι κάθε τμήμα ή κάθε δικαστικός σχηματισμός του Consiglio di Stato μπορεί ή υποχρεούται να υποβάλλει απευθείας προδικαστικά ερωτήματα στο Δικαστήριο σε κάθε περίπτωση επί της οποίας έχει ούτως ή άλλως αποφανθεί το Δικαστήριο, και μάλιστα αν αυτό έχει γίνει μετά την ολομέλεια του Consiglio di Stato, επιβεβαιώνοντας ότι υφίσταται διαφορά, ή όχι απόλυτη συμφωνία, μεταξύ της ορθής ερμηνείας του δικαίου της Ένωσης και της αρχής του εσωτερικού δικαίου την οποία έχει διατυπώσει η ολομέλεια: μπορεί ή υποχρεούται κάθε τμήμα ή κάθε δικαστικός σχηματισμός του Consiglio di Stato, ως κοινό δικαστήριο σε σχέση με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης, οι αποφάσεις του οποίου δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, να εφαρμόσει απευθείας την ορθή ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης στην οποία έχει προβεί το Δικαστήριο, ή αντιθέτως υποχρεούται, ακόμα και σε μια τέτοια περίπτωση, να παραπέμψει με αιτιολογημένη διάταξη την υπόθεση στην ολομέλεια, ώστε αυτή να εκτιμήσει αποκλειστικώς, βάσει της δικαιοδοτικής της αρμοδιότητας, την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης επί του οποίου έχει αποφανθεί δεσμευτικώς το Δικαστήριο;

— Αντίκειται, τέλος, ερμηνεία του συστήματος διοικητικής δικονομίας της Ιταλικής Δημοκρατίας κατά την οποία εναπόκειται αποκλειστικώς στην ολομέλεια η ενδεχόμενη κρίση σχετικά με την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο —ή και απλώς η έκδοση αποφάσεως επί της υποθέσεως με άμεση εφαρμογή των αρχών του δικαίου της Ένωσης τις οποίες έχει διακηρύξει το Δικαστήριο— στις αρχές της εύλογης διάρκειας της δίκης και της ταχείας

επιλύσεως διαφορών από διαδικασίες αναθέσεως δημοσίων συμβάσεων, αλλά και στην απαίτηση να εφαρμόζει κάθε δικαστήριο των κρατών μελών πλήρως και επιμελώς το δίκαιο της Ένωσης, κατά τρόπο δεσμευτικώς σύμφωνο προς την ορθή ερμηνεία του, όπως αυτή έχει καθοριστεί από το Δικαστήριο, μεταξύ άλλων για σκοπούς όσο το δυνατόν ευρύτερης εφαρμογής των αρχών της πρακτικής αποτελεσματικότητας και της υπεροχής του δικαίου της Ένωσης έναντι του (ουσιαστικού αλλά και δικονομικού) εσωτερικού δικαίου κάθε μεμονωμένου κράτους μέλους (εν προκειμένω, του άρθρου 99, παράγραφος 3, του κώδικα διοικητικής δικονομίας της Ιταλικής Δημοκρατίας);»

Επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος

- 21 Με το ερώτημα αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 1, παράγραφοι 1, τρίτο εδάφιο, και 3, της οδηγίας 89/665 έχει την έννοια ότι η κύρια προσφυγή την οποία ασκεί προσφέρων που έχει συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και εθίγη ή ενδέχεται να θιγεί από εικαζόμενη παράβαση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων ή των κανόνων μεταφοράς του δικαίου αυτού στην εσωτερική έννομη τάξη, με αίτημα τον αποκλεισμό άλλου προσφέροντος, δεν επιτρέπεται να απορρίπτεται ως απαράδεκτη κατ' εφαρμογήν εθνικών δικονομικών κανόνων που επιβάλλουν την κατά προτεραιότητα εξέταση της αντίθετης προσφυγής την οποία έχει ασκήσει ο άλλος προσφέρων.
- 22 Το αιτούν δικαστήριο ζητεί, ιδίως, να διευκρινιστεί αν η ερμηνεία του άρθρου 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/665 στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448) ισχύει στην περίπτωση κατά την οποία οι επιχειρήσεις που έλαβαν μέρος στον επίμαχο διαγωνισμό, μολοντί κατά το αρχικό στάδιο συμμετοχής ήταν περισσότερες των δύο, εντούτοις αποκλείστηκαν στο σύνολό τους από την αναθέτουσα αρχή, χωρίς να ασκηθεί κατά του αποκλεισμού αυτού προσφυγή από άλλες επιχειρήσεις πέραν εκείνων που μετέχουν στην κύρια δίκη, δηλαδή πέραν δύο μόνο επιχειρήσεων.
- 23 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι, κατά τις διατάξεις του άρθρου 1, παράγραφοι 1, τρίτο εδάφιο, και 3, της οδηγίας αυτής, οι προσφυγές κατά των αποφάσεων που λαμβάνει η αναθέτουσα αρχή, προκειμένου να μπορούν να χαρακτηριστούν ως αποτελεσματικές, πρέπει να είναι διαθέσιμες τουλάχιστον σε οποιοδήποτε πρόσωπο έχει ή είχε συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και το οποίο εθίγη ή ενδέχεται να θιγεί από εικαζόμενη παράβαση.
- 24 Στη σκέψη 33 της αποφάσεως *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448), το Δικαστήριο έκρινε ότι η αντίθετη προσφυγή του αναδόχου δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την απόρριψη της προσφυγής προσφέροντος του οποίου η προσφορά δεν επελέγη, στην περίπτωση κατά την οποία αμφισβητηθεί το νομότυπο της προσφοράς κάθε οικονομικού φορέα στο πλαίσιο της ίδιας ένδικης διαδικασίας, δεδομένου ότι, στην περίπτωση αυτή, κάθε διαγωνιζόμενος μπορεί να επικαλεστεί έννομο συμφέρον που συνίσταται στον αποκλεισμό της προσφοράς των λοιπών διαγωνιζομένων, με συνέπεια να διαπιστωθεί ενδεχομένως η αδυναμία της αναθέτουσας αρχής να επιλέξει νομότυπη προσφορά.
- 25 Ως εκ τούτου, στη σκέψη 34 της ίδιας αποφάσεως, το Δικαστήριο ερμήνευσε το άρθρο 1, παράγραφος 3, της οδηγίας 89/665 υπό την έννοια ότι η διάταξη αυτή δεν επιτρέπει να απορρίπτεται η ασκηθείσα από προσφέροντα του οποίου η προσφορά δεν επελέγη προσφυγή ως απαράδεκτη, κατόπιν προηγούμενης εξετάσεως της ενστάσεως απαραδέκτου την οποία προέβαλε ο ανάδοχος με αντίθετη προσφυγή, εφόσον προηγουμένως δεν έχει κριθεί αν οι δύο επίμαχες προσφορές είναι σύμφωνες με τις απαιτήσεις της συγγραφής υποχρεώσεων.
- 26 Η απόφαση αυτή συνιστά συγκεκριμενοποίηση των απαιτήσεων που καθιερώνουν οι μνημονευόμενες στη σκέψη 23 της παρούσας αποφάσεως διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, στην περίπτωση κατά την οποία, κατόπιν της διεξαγωγής διαδικασίας για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως, δύο προσφέροντες ασκούν προσφυγές ζητώντας καθένας τον αποκλεισμό του άλλου.

- 27 Στην περίπτωση αυτή, καθένας από τους δύο προσφέροντες έχει συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση. Πράγματι, αφενός, ο αποκλεισμός του ενός προσφέροντος μπορεί να έχει ως συνέπεια την άμεση ανάθεση της συμβάσεως στον άλλο, στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας. Αφετέρου, στην περίπτωση αποκλεισμού αμφοτέρων των προσφερόντων και κινήσεως νέας διαδικασίας για τη σύναψη δημόσιας συμβάσεως, καθένας από τους προσφέροντες θα μπορούσε να λάβει μέρος και, επομένως, να επιτύχει εμμέσως την ανάθεση της συμβάσεως στον ίδιο.
- 28 Η μνημονευόμενη στις σκέψεις 24 και 25 της παρούσας αποφάσεως ερμηνεία στην οποία προέβη το Δικαστήριο με την απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448) ισχύει σε περίπτωση όπως η επίμαχη στην υπόθεση της κύριας δίκης. Πράγματι, αφενός, καθένας από τους διαδίκους της κύριας δίκης έχει έννομο συμφέρον που συνίσταται στον αποκλεισμό της προσφοράς των λοιπών διαγωνιζομένων. Αφετέρου, όπως επισήμανε ο γενικός εισαγγελέας στο σημείο 37 των προτάσεών του, δεν αποκλείεται το ενδεχόμενο κάποια από τις παρατυπίες που δικαιολογεί την απόρριψη της προσφοράς τόσο του αναδόχου όσο και του προσφέροντος ο οποίος αμφισβητεί την απόφαση περί αναθέσεως που έλαβε η αναθέτουσα αρχή να πλήττει επίσης τις λοιπές προσφορές που έχουν υποβληθεί στο πλαίσιο του διαγωνισμού, με συνέπεια η αναθέτουσα αρχή να πρέπει ενδεχομένως να διοργανώσει νέα διαδικασία.
- 29 Ο αριθμός των μετεχόντων στη διαδικασία για τη σύναψη της επίμαχης δημόσιας συμβάσεως, όπως και ο αριθμός των μετεχόντων που άσκησαν προσφυγή, καθώς οι διαφορές των προβαλλόμενων από αυτούς λόγους, δεν ασκούν επιρροή στην εφαρμογή της νομολογιακής αρχής που απορρέει από την απόφαση *Fastweb* (C-100/12, EU:C:2013:448).
- 30 Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 1, παράγραφοι 1, τρίτο εδάφιο, και 3, της οδηγίας 89/665 έχει την έννοια ότι η κύρια προσφυγή την οποία ασκεί προσφέρων που έχει συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και εθίγη ή ενδέχεται να θιγεί από εικαζόμενη παράβαση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων ή των κανόνων μεταφοράς του δικαίου αυτού στην εσωτερική έννομη τάξη, με αίτημα τον αποκλεισμό άλλου προσφέροντος, δεν επιτρέπεται να απορρίπτεται ως απαράδεκτη κατ' εφαρμογήν εθνικών δικονομικών κανόνων που επιβάλλουν την κατά προτεραιότητα εξέταση της αντίθετης προσφυγής την οποία έχει ασκήσει ο άλλος προσφέρων.

Επί του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος

Επί του πρώτου σκέλους του ερωτήματος

- 31 Με το πρώτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε διάταξη του εθνικού δικαίου, στο μέτρο κατά το οποίο η διάταξη αυτή ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι, όσον αφορά ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία ή το κύρος του δικαίου της Ένωσης, ένα τμήμα δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, όταν δεν συντάσσεται με την κατεύθυνση που έχει καθορίσει ορισμένη απόφαση της ολομέλειας του εν λόγω δικαστηρίου, υποχρεούται να παραπέμψει το εν λόγω ζήτημα στην ολομέλεια και, ως εκ τούτου, εμποδίζεται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.
- 32 Όπως έχει κρίνει κατ' επανάληψη το Δικαστήριο, τα εθνικά δικαστήρια έχουν ευρύτατη ευχέρεια να υποβάλλουν στο Δικαστήριο προδικαστικά ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία των διατάξεων του δικαίου της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση *Rheinmühlen-Düsseldorf*, 166/73, EU:C:1974:3, σκέψη 3), η ευχέρεια δε αυτή μετατρέπεται σε υποχρέωση για τα δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, υπό την επιφύλαξη των εξαιρέσεων που αναγνωρίζει η νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση *Cilfit* κ.λπ., 283/81, EU:C:1982:335, σκέψη 21 και διατακτικό). Ένας κανόνας του εθνικού δικαίου δεν μπορεί να εμποδίζει εθνικό δικαστήριο, ανάλογα με την περίπτωση, να κάνει χρήση της ευχέρειας αυτής (βλ., υπ' αυτή την

έννοια, αποφάσεις *Rheinmühlen-Düsseldorf*, 166/73, EU:C:1974:3, σκέψη 4· *Melki και Abdeli*, C-188/10 και C-189/10, EU:C:2010:363, σκέψη 42, καθώς και *Elchinov*, C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 27) ή να συμμορφώνεται προς την εν λόγω υποχρέωση.

- 33 Πράγματι, τόσο η ευχέρεια όσο και η υποχρέωση αυτή είναι συμφυείς με το σύστημα συνεργασίας μεταξύ των εθνικών δικαστηρίων και του Δικαστηρίου, που καθιερώνει το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, και με τα καθήκοντα του επιφορτισμένου με την εφαρμογή του δικαίου της Ένωσης δικαστή, τα οποία αναθέτει η εν λόγω διάταξη στα εθνικά δικαστήρια.
- 34 Κατά συνέπεια, το εθνικό δικαστήριο που επιλαμβάνεται ορισμένης διαφοράς, όταν εκτιμά ότι, στο πλαίσιο της διαφοράς αυτής, ανακύπτει ζήτημα που αφορά την ερμηνεία ή το κύρος του δικαίου της Ένωσης, έχει, ανάλογα με την περίπτωση, την ευχέρεια ή την υποχρέωση να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, χωρίς η άσκηση της ευχέρειας ή η εκπλήρωση της υποχρέωσης αυτής να μπορούν να εμποδιστούν από εθνικούς κανόνες νομοθετικής ή νομολογιακής φύσεως.
- 35 Εν προκειμένω, διάταξη του εθνικού δικαίου δεν μπορεί να εμποδίζει τμήμα δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, όταν αντιμετωπίζει ζήτημα ερμηνείας της οδηγίας 89/665, να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.
- 36 Κατόπιν του συνόλου των ανωτέρω εκτιμήσεων, στο πρώτο σκέλος του δεύτερου προδικαστικού ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε διάταξη του εθνικού δικαίου, στο μέτρο κατά το οποίο η διάταξη αυτή ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι, όσον αφορά ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία ή το κύρος του δικαίου της Ένωσης, ένα τμήμα δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, όταν δεν συντάσσεται με την κατεύθυνση που έχει καθορίσει ορισμένη απόφαση της ολομέλειας του εν λόγω δικαστηρίου, υποχρεούται να παραπέμψει το εν λόγω ζήτημα στην ολομέλεια και, ως εκ τούτου, εμποδίζεται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.

Επί του δεύτερου και του τρίτου σκέλους του ερωτήματος

- 37 Με το δεύτερο και το τρίτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος, τα οποία επιβάλλεται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι το δικαστήριο αυτό, αφού λάβει την απάντηση του Δικαστηρίου σε προδικαστικό ερώτημα που του έχει υποβάλει σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ή όταν η νομολογία του Δικαστηρίου έχει παράσχει σαφή απάντηση στο εν λόγω ερώτημα, οφείλει να προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η ερμηνεία αυτή του δικαίου της Ένωσης θα εφαρμοστεί.
- 38 Υπενθυμίζεται συναφώς ότι η προδικαστική απόφαση του Δικαστηρίου δεσμεύει, όσον αφορά την ερμηνεία ή το κύρος των επίμαχων πράξεων των θεσμικών οργάνων της Ένωσης, το εθνικό δικαστήριο κατά την επίλυση της διαφοράς της κύριας δίκης (βλ. απόφαση *Elchinov*, C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 29 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Επομένως, εθνικό δικαστήριο το οποίο, ως δικαστήριο του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, έχει εκπληρώσει την απορρέουσα από το άρθρο 267, τρίτο εδάφιο, ΣΛΕΕ υποχρέωσή του να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο, δεσμεύεται, στο πλαίσιο της επιλύσεως της διαφοράς της κύριας δίκης, από την ερμηνεία των επίμαχων διατάξεων στην οποία προβαίνει το Δικαστήριο και είναι υποχρεωμένο, ανάλογα με την περίπτωση, να μην εφαρμόζει την εθνική νομολογία, εφόσον κρίνει ότι αυτή δεν είναι σύμφωνη προς το δίκαιο της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση *Elchinov*, C-173/09, EU:C:2010:581, σκέψη 30).
- 39 Υπενθυμίζεται επίσης ότι η πρακτική αποτελεσματικότητα του άρθρου 267 ΣΛΕΕ θα αποδυναμωνόταν αν το εθνικό δικαστήριο εμποδιζόταν να εφαρμόσει, άμεσα, το δίκαιο της Ένωσης κατά τρόπο σύμφωνο προς την απόφαση ή τη νομολογία του Δικαστηρίου (βλ., υπ' αυτή την έννοια, απόφαση *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, σκέψη 20).

- 40 Το εθνικό δικαστήριο στο οποίο έχει ανατεθεί, στο πλαίσιο της αρμοδιότητάς του, η εφαρμογή των κανόνων του δικαίου της Ένωσης έχει την υποχρέωση να διασφαλίζει την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων αυτών δικαίου, μην εφαρμόζοντας αυτεπαγγέλτως, εφόσον παρίσταται ανάγκη, κάθε αντίθετη διάταξη της εθνικής νομοθεσίας, έστω και μεταγενέστερη, χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει ή να αναμείνει την προηγούμενη εξαφάνισή της είτε διά της νομοθετικής οδού είτε μέσω οποιασδήποτε άλλης συνταγματικής διαδικασίας (βλ., αρχικώς, αποφάσεις *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, σκέψεις 21 και 24, καθώς και, προσφάτως, A, C-112/13, EU:C:2014:2195, σκέψη 36 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 41 Συγκεκριμένα, δεν είναι συμβατή με τις επιταγές που είναι συμφυείς με την ίδια τη φύση του δικαίου της Ένωσης οποιαδήποτε διάταξη εθνικού δικαίου και οποιαδήποτε νομοθετική, διοικητική ή δικαστική πρακτική που έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό της πρακτικής αποτελεσματικότητας του δικαίου της Ένωσης λόγω της μη αναγνώρισεως στο αρμόδιο για την εφαρμογή του δικαίου αυτού δικαστήριο της εξουσίας να πράττει, ακριβώς κατά τον χρόνο της εφαρμογής αυτής, οτιδήποτε είναι αναγκαίο ώστε να αποκλείεται η εφαρμογή των εθνικών νομοθετικών διατάξεων που παρακωλύουν ενδεχομένως την πλήρη αποτελεσματικότητα των κανόνων δικαίου της Ένωσης (βλ. αποφάσεις *Simmenthal*, 106/77, EU:C:1978:49, σκέψη 22, καθώς και A, C-112/13, EU:C:2014:2195, σκέψη 37 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 42 Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, στο δεύτερο και στο τρίτο σκέλος του δεύτερου ερωτήματος πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι τμήμα εθνικού δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, αφού λάβει την απάντηση του Δικαστηρίου σε προδικαστικό ερώτημα που του έχει υποβάλει σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ή όταν η νομολογία του Δικαστηρίου έχει παράσχει σαφή απάντηση στο εν λόγω ερώτημα, οφείλει να προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η ερμηνεία αυτή του δικαίου της Ένωσης θα εφαρμοστεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 43 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

- 1) Το άρθρο 1, παράγραφοι 1, τρίτο εδάφιο, και 3, της οδηγίας 89/665/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 21ης Δεκεμβρίου 1989, για τον συντονισμό των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων περί της εφαρμογής των διαδικασιών προσφυγής στον τομέα της σύναψης συμβάσεων κρατικών προμηθειών και δημοσίων έργων, όπως τροποποιήθηκε με την οδηγία 2007/66/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Δεκεμβρίου 2007, έχει την έννοια ότι η κύρια προσφυγή την οποία ασκεί προσφέρων που έχει συμφέρον να του ανατεθεί συγκεκριμένη σύμβαση και εθίγη ή ενδέχεται να θιγεί από εικαζόμενη παράβαση του δικαίου της Ένωσης στον τομέα των δημοσίων συμβάσεων ή των κανόνων μεταφοράς του δικαίου αυτού στην εσωτερική έννομη τάξη, με αίτημα τον αποκλεισμό άλλου προσφέροντος, δεν επιτρέπεται να απορρίπτεται ως απαράδεκτη κατ' εφαρμογήν εθνικών δικονομικών κανόνων που επιβάλλουν την κατά προτεραιότητα εξέταση της αντίθετης προσφυγής την οποία έχει ασκήσει ο άλλος προσφέρων.
- 2) Το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε διάταξη του εθνικού δικαίου, στο μέτρο κατά το οποίο η διάταξη αυτή ερμηνεύεται υπό την έννοια ότι, όσον αφορά ζήτημα σχετικό με την ερμηνεία ή το κύρος του δικαίου της Ένωσης, ένα τμήμα δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, όταν δεν συντάσσεται με την

κατεύθυνση που έχει καθορίσει ορισμένη απόφαση της ολομέλειας του εν λόγω δικαστηρίου, υποχρεούται να παραπέμψει το εν λόγω ζήτημα στην ολομέλεια και, ως εκ τούτου, εμποδίζεται να υποβάλει αίτηση προδικαστικής αποφάσεως στο Δικαστήριο.

- 3) Το άρθρο 267 ΣΛΕΕ έχει την έννοια ότι τμήμα εθνικού δικαστηρίου του οποίου οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε ένδικα μέσα, αφού λάβει την απάντηση του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε προδικαστικό ερώτημα που του έχει υποβάλει σχετικά με την ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, ή όταν η νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει παράσχει σαφή απάντηση στο εν λόγω ερώτημα, οφείλει να προβαίνει σε όλες τις αναγκαίες ενέργειες προκειμένου να διασφαλιστεί ότι η ερμηνεία αυτή του δικαίου της Ένωσης θα εφαρμοστεί.

(υπογραφές)